

Het Pieterpad

is de langst aaneengesloten wandelroute van Nederland en telt 480 kilometer. De route loopt van Pieterburen naar Maastricht en bestaat uit 26 etappes van elk ongeveer 20 kilometer lang. De meeste Nederlanders hebben van het Pieterpad gehoord, een groot aantal heeft de route gelopen, sommigen zijn voor de tweede keer bezig en velen koesteren de wens 'het ooit nog eens te doen'. Voor al deze mensen lopen wij van noord naar zuid.

door Frank Flippe

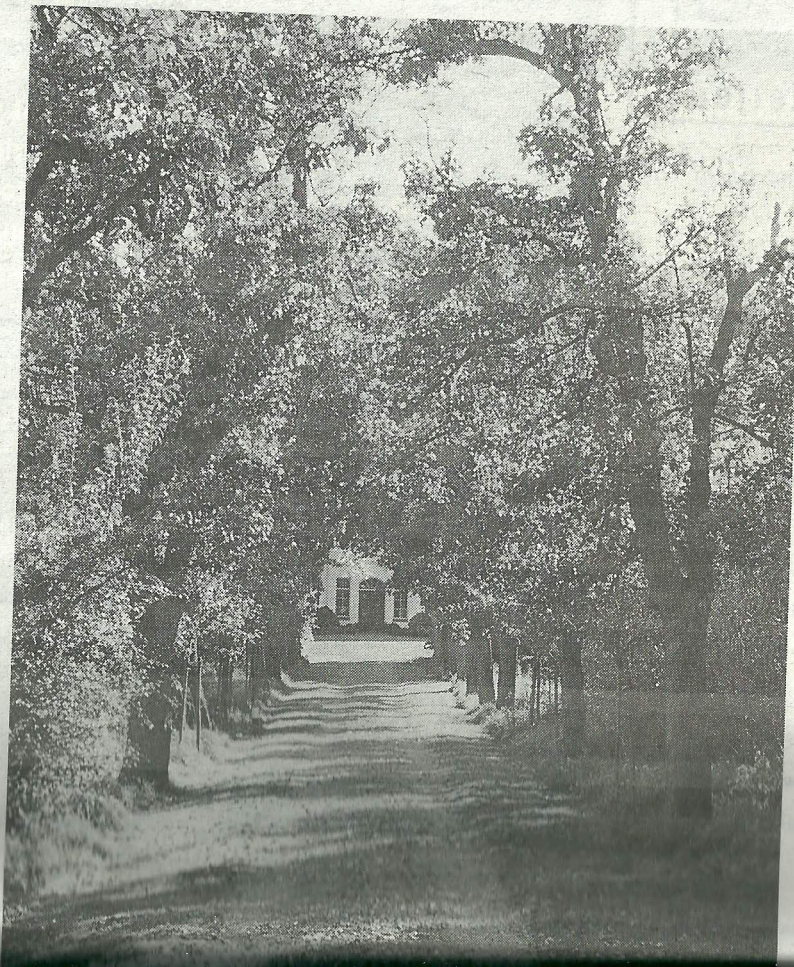
17 Millingen - Groesbeek

Millingen, een grensplaats tussen oude donken en riviermeanders, is het startpunt voor deze zeventiende Pieterpad-etappe.

In de bus erheen verdwijnt de aantrekkelijke stuwwal van Nijmegen steeds verder uit het zicht. Hoeveel uren nog voor ik daar mag lopen?

In elk geval heb ik in Millingen wind mee en er staan beschutten de bomen langs de weg. Het is een oud landbouwgebied hier, de naam luidt Duffelt, of Düffel voor het aangrenzende stuk over de grens. Het blijven natuurlijk rechte wegen door een polder. Waarin een klein land groot kan zijn, maar voor een wandelaar niet te harden. Zeker als die lange rechte polderweg smal is en rijk aan gemotoriseerd verkeer; om de haverklap word je hier van je sokken gereden door langsrazende auto's. Tanden op elkaar, even doorzetten en daar is het volgende dorp alweer, Leuth.

Vlak ervoor ligt half verscholen in het groen de aangenaam oude boerderij De Plezenburg, het eerste echt oude gebouw na bijna tien kilometer. In deze polder, maar ook andere polders, is de grootste gladstrijker niet het

met goudgetint loof loop ik Zyfflich binnen. Ondanks dat ook dit Duitse dorp weer vol staat met gerolliukte, blindmurige huizen, maakt Zyfflich een menselijke en landelijke indruk. Op het grasveldje voor de kerk spelen kinderen en veel mensen staan op straat met elkaar te babbelen. Tussen de huizen staat veel groen. Voor één ervan zie ik een Nederlandse auto staan. Binnen staat een besnorde landgenoot zijn pas gekochte huis in te richten. Verderop staat een bord met Te Koop (in plaats van Zum Verkaufen!). Geen kwade plek voor een Nederlander. De fraaie Nijmeegse stuwwal rijst nog geen kilometer verder op achter het dorp. Vlak Duitsland, uitkijkend op heuvelachtig Nederland. Zyfflich eindigt in een karrespoor dat me naar de oever van een meertje voert. Het halve dorp zit er te hengelen. Aan de andere kant loop ik Nederland in, naar de voet van de stuwwal. Ooit was dit opgestuwde zand via Montferland verbonden met de Veluwe. Tijdens de laatste ijstijd werd deze verbinding door de Rijn op twee plaatsen doorbroken; zo ontstonden de

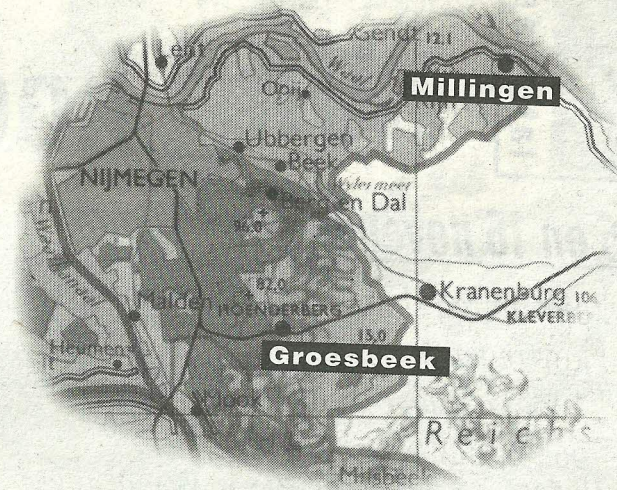
romantisch plaatje.

Door koele eikenbossen vol varens zoek ik mijn weg omlaag. Een rijk bos is dit. Bijzondere dieren als das, marter en hermelijn voelen zich er thuis. Maar drie, vier plekken in Nederland zijn nooit geheel ontbost. De oorspronkelijke plantengroei heeft zich er enigszins kunnen handhaven, omdat de grond er ook nooit vergraven is. Deze stuwwal is er een van. Botanisch is de Duivelsberg dus veel interessanter dan veel Veluwe bossen. Vlakbij deze 76 meter hoge bult stroomt een beekje.

Niet ver daarvan groeien mispel, boslathyrus en wilde appel. Zou hier ook het zorgvuldig geheim gehouden, laatst overgebleven exemplaar van de inheemse Nederlandse appelboom staan? Er staan verder veel tamme kastanjes, door Romeinen aangeplant. Kastanje konden graan vervangen, waar de aanvoerroutes voor de legers te lang dreigden te worden.

Rijnbende

De geschiedenis van het bos is al even rijk. Hier groeide het heilige woud van de oude Batavieren, vol

Vlak ervoor ligt half verscholen in het groen de aangenaam oude boerderij De Plezenburg, het eerste echt oude gebouw na bijna tien kilometer. In deze polder, maar ook andere polders, is de grootste gladstrijker niet het water maar de mens. Er wordt zoveel gladgestreken en gestroomlijnd dat de blik van de peinzende wandelaar vergeefs een plekje zoekt om te kunnen weiden, om in dromen te verzinken. Tot hij op De Plezenburg stuit, een middeleeuwse boerderij op een hoge terp.

Terpen waren ook in dit bedijkte gebied noodzakelijk, want de dijken langs de Rijn waren veel te zwak om hoog water te kunnen keren.

Helaas is de boerderij dusdanig vervallen dat het pleisterwerk verbrokkelt en het rieten dak van de achterste schuur wel een gatenkaas lijkt. De dakspanten steken er als een ribbenkast doorheen. Restaureren of slopen? Te vrezen valt het laatste, zo gaat het immers meestal.

Bij het binnenlopen van Leuth, halverwege Rijn en stuwwal, stuit ik op een drom mensen. In het midden staat een groepje oudere mannen verkleed in sjerpen, steken en kleurige jasjes. De kledij houdt het midden tussen die van een carnavalsclub en een harmonie-orkest. Meteen herken ik ze als het schuttersgilde, of beter: een twintigste-eeuwse nabootsing daarvan. De echte schuttersgilden stierven uit met het middeleeuwse gildenstelsel. Tegenwoordige schuttersgilden zijn eerder exclusieve clubjes voor de dorpselite. Die gaat hier wat frivoler verpakt dan in het ouderwetse stemmig zwart, vroeger de geijkte dracht van de 'oude hoge heren van het dorp'.

Na een lange onderbreking werd de draad van de gildes in de twintigste eeuw weer opgevat, in veel gevallen na de Tweede Wereldoorlog. Deze schutters hoeven niet, gelijk hun middeleeuwse

voorgangers, leprozen en landlopers buiten de dorpsgrenzen te schoppen. Ik vrees dat dit gilde in dat geval geen lang leven beschoren zou zijn. Want deze gildes zijn in eerste instantie gezelligheidsverenigingen met een hoop ceremonieel en af en toe een beetje liefdadigheid, zoals het organiseren van dit dorpsfeest. Met het gilde natuurlijk op de eerste rang, want wie geeft wil gezien worden. Bij carnaval, op kerkelijke feestdagen en andere plechtigheden zijn gildeleden prominent aanwezig. In Leuth dromt de halve dorpsbevolking samen achter de omgebouwde boerenschuur van het gilde. Er staat een decor met bovenaan een schietschijf, er klinkt vrolijke hoempa-muziek en

er staat een tap. Het feest kan beginnen. Even buiten het dorp passeer ik twee zingende huisvrouwen op weg naar het schuttersfeest. Ze groeten vriendelijk.

Mispel

Dan ben ik weer alleen met het Pieterpad. Het loopt hier langs een schilderachtig moeras. Aan het eind van de dijk loop je ineens Duitsland in. Vanaf Millingen, tien kilometer achter me, heb ik nog geen meter belopen die niet ook door auto's bereden wordt. Pas hier, voorbij Leuth, begint het eerste stuk fietspad en ik heradem. Vogelzang en populierenblad krijgen weer een kans op de voorgrond.

Door een bochtige laan overhuifd

opgestuwde land van Montferland verbonden met de Veluwe. Tijdens de laatste ijsijd werd deze verbinding door de Rijn op twee plaatsen doorbroken, zo ontstonden de Liemers ten noorden van Montferland, en de Duffelt tussen Montferland en Nijmegen.

Dertien kilometer vlak land zitten erop. Voor de laatste hobbelige zeven kilometer sta ik mezelf een pauze toe op het bankje aan de heuvelvoet. Ik drink en eet en blaas uit, en terwijl ik het pad afkijk, zie ik een stelletje mijn kant uit lopen. Zij vraagt me waar het pannenkoekenrestaurant is. 'Wij horen niet bij elkaar hoor, we hebben elkaar net ontmoet' zegt ze met een schuine blik naar de ideale schoon-zoon naast haar.

We praten wat over wandelen en natuur, en dan vraagt ze of ik zin heb om mee te komen naar het poffertjesrestaurant bovenaan de heuvel. Beleefd sla ik het aanbod af, want ik wil voor het donker nog foto's nemen. De jongen kijkt opgelucht, het meisje weifelt nog. Dan groeten ze, onhandig klimmend verdwijnen ze uit het gezicht. Even later klim ook ik naar boven, niet minder onhandig met mijn afgekoelde beenspieren. Bovenop de Duivelsberg geniet ik van een panorama dat in de negentiende eeuw vaak onderwerp was van schetsen en gravures. Het arcadische uitzicht vanaf de stuwwal op de wijde vlakte oogt in de avondzon wat melancholiek, en zo wordt het op dit uur een bij uitstek negentiende-eeuws

Nijbende

De geschiedenis van het bos is al even rijk. Hier groeide het heilige woud van de oude Batavieren, volgens de Romein Tacitus tenminste, die noemde het Sacrum Nemus Batavorum, Heilig Bataafs Woud dus. Hier beraamde Claudius Civilis in 69 na Christus zijn beroemde Batavierenopstand tegen de Romeinen. Nog altijd liggen er Romeinse kleiputten en er staat zelfs nog een Romeinse klei-oven. Na de Romeinen kwamen de Franken. Op de Duivelsberg

zijn de fundamenteën te vinden van de Frankische burcht Mergelpe.

Elders in het bos liggen nog

meer resten van

Frankische optrekjes.

Later ging dit bos

Rijkswoud heten, van

het Heilige Roomse Rijk

van Karel de Grote, het

Rijkswoud werd zijn jachtterrein.

Nederland en Duitsland

waren toen nog broederlijk verenigd. In de vijftiende eeuw veranderde deze stuwwal tot nader order in een grensgebied. De strijdende mogendheden waren toen het hertogdom Gelre en het graafschap Kleef. Hun strijd splitste het Rijkswoud in het Gelders Nederrijks Woud en het Kleefse Overrijks Woud. Na de Middeleeuwen begon de Vroeg-Moderne Tijd met haar ontbossingen.

Het tempo daarvan lag lager en de schaal was kleiner, maar ook dan staat er na een paar eeuwen niet zo gek veel meer overeind. In het begin was er zoveel natuur, dat

vervolg op pag. 7

het niemand opviel. Mensen kapten stukje bij beetje het bos kaal om te kunnen overleven: hout om op te koken, om huizen mee te bouwen, en om bezems te binden, die je kunt verkopen. Geiten en ander kleinvee vreten de 'onbruikbare' kleine loten weg. Daarnaast raakte het Nederrijkse Woud sterk versnipperd: particulieren kochten stukjes bos en ontginden dat. Zo ontstonden steeds meer openingen in het ooit zo dichte woud.

Midden achttiende eeuw was nog slechts 1500 hectare over van het gebied, en dat bestond grotendeels uit heide en armetierig hakhout. Door de eeuwen heen ondernamen verschillende pogingen tot herbebossing, meestal met weinig succes. Pas toen in 1860 de familie Rijnbende het in bezit kreeg,

werd de heuvelrug weer langzaam groen. De 'Rijnbende' herbebossede de open plekken met fijnspar en grove den. Waar nog hakhout over was, werd dit onderhouden. Middenop legde Rijnbende een groot landgoed aan met lanen en vijvers in Engelse stijl, 'De Wolfsberg' geheten.

Dankzij al deze invloeden is het stuwwallenbos waar ik nu doorheen loop razend afwisselend. Achter de Duivelsberg ligt het pannenkoekenhuis. In de verte zie ik het officieuze stel genieten van een poffertjesmaaltijd op het terras. Het bos breekt verderop open: het Pieterpad voert vanaf daar door wat het Nederrijk heet. De boomgaarden, stukjes bos en steile hellingen doen soms denken aan Zuid-Limburg. Het is hier schitterend wandelen in de laagstaande zon. Af en toe kom je door bijzon-

Binnendijkse 'moeren' bij Leuth

der oude bosjes, van vierhonderd jaar en ouder; snippers die door een fortuinlijke gril van het lot werden gespaard. Vlak voor Groesbeek valt het duister en prompt verlies ik de rood-witte markering uit het oog. Je moet hier sowieso de routebeschrijving goed in de gaten houden, het pad is niet altijd even duidelijk. Al snel kom ik aan een druk bereden dwarsweg en een open veld. Het rode schijnsel van de zonsondergang stelt me in staat me te oriënteren richting het zuiden, richting Groesbeek. Daar verschijnen al snel de eerste lichten van de bewoonde wereld. Eerst langs een golfbaan, dan beginnen achter het bordje Groesbeek spaarszaam verlichte woonwijken. Langs de glooiende straten loop ik omlaag naar het centrum. In deze streken ligt het centrum van een plaats altijd beneden.

Groesbeek was lange tijd een geïsoleerd, straatarm dorp. Pas na 1900 werd het bos aan de oostkant ontgonnen. Landbouw werd mogelijk, maar de bevolking bleef doen wat ze al eeuwen deed: takken snijden van de berken en heides

gestroopt in dit grensgebied; de Eerste Wereldoorlog, met het neutrale Nederland, was in dit opzicht een gouden tijd. Na de oorlog werd Groesbeek steeds meer een forenzenplaats voor Nijmegen. De economische toestand veranderde aanzienlijk. Zoals overal, verandert de mentaliteit van de bevolking veel langzamer. Die is gevormd door eeuwen vechten op de rand van het bestaan. Ver weg van de bewoonde wereld, leerden de Groesbekers zichzelf te redden.

Zo ontstond een eigengereid, weinig gezagsgetrouw volkje, gewend om problemen in de eigen kring op te lossen. Een boswachter vertelde mij onlangs nog door een Groesbeker met een mes te zijn bedreigd, omdat hij hem vertelde dat hij niet met de auto in het bos mocht rijden. Zijn bos. Op het ogenblik dat ik Groesbeek binnenkom, is er nog bijzonder weinig te beleven. De snackbar en discotheken zijn nog leeg, alles zal pas na elfen vol gaan stromen. Tegen die tijd ben ik al lang weg. ♦

Informatie

De routebeschrijving van het Pieterpad (LAW 9) bestaat uit twee boekjes van het NIVON: deel I van Pieterburen naar Vorden en deel II van Vorden naar Maastricht. Kosten: circa dertig gulden per stuk. Verkrijgbaar in de meeste boekhandels en via de Stichting Lange-Afstand-Wandelpaden, tel. 033-46553660.

De route Millingen-Groesbeek is 20 kilometer lang, waarvan zo'n 13 kilometer geasfalteerd. Pas de laatste 7 kilometer krijg je te maken met hoogteverschillen, die kunnen oplopen tot zo'n 70 meter.

Op veel plaatsen onderweg kun je eten en drinken: Zowel in Millingen, Leuth als in Groesbeek zijn diverse mogelijkheden. Een van de leukste plekken is restaurant De Duivelsberg, met de poffertjes (zie boven).

In het woud van de Batavieren

druk herdenken van een open veld. Het rode schijnsel van de zonsondergang stelt me in staat me te oriënteren richting het zuiden, richting Groesbeek. Daar verschijnen al snel de eerste lichten van de bewoonde wereld. Eerst langs een golfbaan, dan beginnen achter het bordje Groesbeek spaarszaam verlichte woonwijken. Langs de glooiende straten loop ik omlaag naar het centrum. In deze streken ligt het centrum van een plaats altijd beneden.

Groesbeek was lange tijd een geïsoleerd, straatarm dorp. Pas na 1900 werd het bos aan de oostkant ontgonnen. Landbouw werd mogelijk, maar de bevolking bleef doen wat ze al eeuwen deed: takken snijden van de berken en heides-truiken om er boenders en bezems van te maken. Velen werden marskramer of seizoenarbeider in Duitsland. In de nazomer plukten ze bosbessen om bij te verdienen. Tijdens de pluk bleven kinderen massaal weg van school, reden om ze dan maar vrij te geven. Er werd ook altijd veel gesmokkeld en

erwten vechten op de rand van het bestaan. Ver weg van de bewoonde wereld, leerden de Groesbekers zichzelf te redden.

ken in nog leeg, alles zal pas na elfen vol gaan stromen. Tegen die tijd ben ik al lang weg. ♦

Informatie

De routebeschrijving van het Pieterpad (LAW 9) bestaat uit twee boekjes van het NIVON: deel I van Pieterburen naar Vorden en deel II van Vorden naar Maastricht. Kosten: circa dertig gulden per stuk. Verkrijgbaar in de meeste boekhandels en via de Stichting Lange Afstand Wandelpaden, tel. 031-46111600.

De route Millingen-Groesbeek is 20 kilometer lang, waarvan zo'n 11 kilometer geasfalteerd. Pas de laatste 7 kilometer krijg je te maken met hoogteverschillen, die kunnen ophopen tot zo'n 70 meter.

Op veel plaatsen onderweg kun je eten en drinken. Zowel in Millingen, Leuth als in Groesbeek zijn diverse mogelijkheden. Een van de leukste plekjes is restaurant De Duivelaberg, met de poffertjes (zie boven).

Kamperen kun je bijvoorbeeld bij de Maikenshof, Oude Kleefsebaan 134, Berg en Dal, tel. 08891-41631, (hele jaar geopend) of het Staatsbosbeheerterrein 'Groesbeek' aan de Dr. J.A. Visscherlaan 3 (alleen in de zomer), inlichtingen J. Maesters, tel. 08891-71308.

Millingen en Groesbeek zijn uitstekend te bereiken vanuit Nijmegen: naar en van beide gaan minimaal twee maal per uur bussen. Bel voor vertrektijden 0900-9292.

Wandelen op het Web

Wandelaars zijn echte buitenmensen. Als het even kan trekken ze de natuur in. Maar er zijn wandelaars die soms liever binnen blijven. In verduisterde kamers, de ogen gericht op een flikkerend beeldscherm. Zij wandelen interactief. Op het Internet. Als wandelaars elkaar daar op hun virtuele omzwervingen tegenkomen, is het net een ontmoeting op het Pieterpad. Ze stellen over en weer vragen en wisselen tips en

Nl.wandel is één van mijn favoriete nieuwsgroepen op het Internet. Waar in veel andere nieuwsgroepen de meligheid hoogtij viert, kun je in nl.wandel een serieuze vraag opwerpen zonder te hoeven vrezen dat je elektronische brievenbus straks uitpuilt met allerlei niet ter zake doende of seksistische boodschappen. Eerder deed ik goede ervaringen op met mijn vraag 'hoe pak je een rugzak in?'. Het resultaat heeft u in ons zomer-nummer kunnen lezen. 'Wie weet slaapplekken langs het Pieterpad?', een vraag die regelmatig aan de redactie wordt gesteld, leverde helaas minder reacties op. Het onderwerp

Veelvuldig genoemd als bron van goedkope overnachtingsadressen bij mensen thuis. Niet alleen fietsers, maar ook wandelaars behoren tot de 'vriendenkring'. Tegen een geringe vergoeding wordt er overnachtingsruimte met ontbijt ter beschikking gesteld. Door aanschaf van het boekje à f 7,50 word je tevens lid van de stichting. Tel. 0316-52448.

Al surfend stuitte ik op de 'Pieterpadplanner' van John Hermary, alom geprijsd door wandelaars op het net, en met recht. Behalve overnachtingsadressen en gegevens over het openbaar vervoer neemt Hermary ook verhalen van Pieterpadlopers op. Zijn homepage

gebracht met Hoeve-logies in Nederland. Begin volgend jaar komt een tweede, geheel herziene en uitgebreide versie uit. Voor mensen zonder Internet: J. Tooten, Postbox 73, 2390 AB Hazerswoude.

Joan heeft op haar homepage (<http://www.pi.net/~toiton>) ook een 'link' gemaakt naar 'het lijstje van Ome Piet'. Zijn lijstje telt enkele honderden alternatieve overnachtingsadressen. Volgens Joan maakt degene die het lijstje op Internet bijhoudt echter nogal wat fouten. Wie het zekere voor het onzekere wil nemen, kan het lijstje ook bij Ome Piet zelf aanvragen: Piet Reeters, Listenbergweg 2, 5813 CG

bezighoudt met het 'lastig vallen' van wandelaars, maar het blijft leuk!', aldus Charles in nl.wandel. Waarop Wessel Zweers reageerde: 'In de hele Pieterpad-folklore die zo langzamerhand aan het groeien is, is Ome Piet een nogal controversieel element (...). Op zich heel leuk, maar helaas gaat zijn eigendunk soms verder dan zijn verdiensten.' Maar ook Wessel moet toegeven: 'Hoe het ook zij, toch aardig dat je zo iemand in levende lijve kunt ontmoeten. Binnenkort moet ik ook maar eens in de buurt van Geysteren een stukje Pieterpad gaan lopen.'

Vragen of reacties